کۆمەڵی دیدەوانی کورد ١٩٣١/٥/٣٠

هێشتا ماندوومان نەحەسابووەوە، چوار قوتابی: فەهمی تەوفیق، کەریم ئەحمەد، فەخری سامی (لە دارولموعەللمین) لەگەڵ بەندە (شاکر فەتاح)دا کۆمەڵێکی دیدەوانمان پێکەوەنا، هەرچی سەرەتایەک بۆ دیدەوان دانراوە لە دەفتەرێکماندا دانا (دامانناـ أ.ب)، ئینجا سوێندمان خوارد کە بەپێی ئەوە بەڕێوەبچین، سێ دەفتەرمان بۆ گرت:

یەکێ بۆ یادنامەی کۆمەڵە. یەکێک بۆ پیشاندانی دراو وەرگرتن و دراو بەختکردن (خەرجکردن- أ.ب)، سێهەمیشیان بۆ ئەوەی هەر کەسێ (لەم چوار پەلە -ئەندامە- أ.ب) شتێکی بەبیردادێ تیابنووسێ. هەموو شەمموان و سێشەممووانێک لە ماڵی ئێمە (شاکر فەتاح) بۆ قسەکردن گرد دەبووینەوە. هەر هەفتەی یەکی دوو ئانەمان دەخستە هەگبەی کۆمەڵەوە. جارێ ئەم کۆمەڵە منیان بە(نهێنی نووس - سکرتێر) دانا، ئیتر من دەمنووسی، هەرچی شتێکیش بووایە بەمن دەسپێررا، من جێبەجێم دەکرد، لەبەر ئەوە کردیشیانم (هەرچەندە من دەمدا بەیەکێکی تر) بەسەرداری کۆمەڵەکە.

لە پاش چەند ڕۆژێک بەدزیەوە (ئەحمەد عەزیز) ناو قوتابییەکمان خستە کۆمەڵەوە، بەڵام چونکی بەپێی پێڕەوی کۆمەڵەکە نەڕۆیشت دەرمانکرد!... ئیتر نەماندەویست جارێ خۆمان پیشانی قوتابییە کوردەکانی کە بدەین، چونکی چاوەڕوانی ئەو حەلەمان دەکرد بەرێکوپێکییەکی واوە خۆ بنوێنین، هونەرێکی وایان پیشان بدەین؛ ئەوانیش ئازایەتیان ببزوێ، دڵیان بێتە جۆش، کە ئەوسا هیچ گومانی تێدا نەبوو یا دەهاتنە سەر ئەم کۆمەڵە یاخود خۆیان کۆمەڵێکی کەیان پێکەوە دەنا.

چونکی پێڕەوی کۆمەڵەکەمان وا بوو کە یاری کوردی زیندوو بکەینەوە، گیانی گەڕان و جوولان بخەینە ناو لەشی قوتابی کوردانەوە... لەسەر ئەمە جارێ دەستمان کرد بەرێکخستن و یەککردنی کەلوپەلمان:

١- گۆرەوی و پانتۆڵ و کراسمان کردە یەک ڕەنگ.

٢- چوار فیکفیکەمان بەقەیتانەوە (هەموو لە ڕەنگێک) لەسەر دراوی کۆمەڵ کڕیی، لە ١٩٣١/٧/١.

٣- چوار چەقۆمان (یەکێکیش بۆ ئەوەی کە دەرکرا) هەمووی لە ڕەنگێک لای کوردێک بەکردن دا (لەسەر پوولی کۆمەڵە).

٤- چوار داری دیدەوانمان لای دارتاشێکی کورد لەسەر دراوی کۆمەڵە لەگەڵ قوتویەک ڕۆنی سووردا کڕیی.

٥- من (شاکر فەتاح) وێنەگرێک و تفەنگێکی دیدەوانم (هەتا قوتابخانە دەکرێتەوە) پێشکەشی کۆمەڵ کرد، لە ١٩٣١/٧/١.

٦- سەید کەریم ئەحمەد، دەفتەرێکی زلی دا بەکۆمەڵ، لە ١٩٣١ ٧/١ ئالێرەدا بووین بەسایەی هەندێ چەپۆکی گەردوونەوە کە بەتایبەتی بەسەر هەندێکمانی دادا (فەخری و من) لە ڕێکوپێکی کەوتین. وەستاین، ئیتر بۆ دەمێکی کورت وازمان لە هەموو شتێ هێنا. جارێ بەس بوو...

لەگەڵ ئەوەشدا کە کۆمەڵەکەمان مانگێک بەرێکوپێکی بەسەری نەبرد، هێشتا هیچمان لێی سارد نەبووینەتەوە، لە کردنی پەشیمان نین...[١]

بەناوی خوا

١٩٣١/٦/٣٠

سلێمانی/ کۆمەڵی دیدەوانی کورد

مەبەس: بڵاوکردنەوەی ڕۆحی یاریکردن و جوولان (ڕیازەتی بەدەنییە) لەناو قوتابییانی کورد.

سەرەتا «مبادئ»

١- درێژکردنی دەستی یارمەتی بۆ لێقەوماوان:

أ- کوژاندنەوەی ئاگر.

ب- ڕزگارکردنی منداڵ لە تەنگانە.

ج- بەلەش و بەپوول، یاریدەدانی هەژاران.

٢- بەرامبەری هەموو تەرحە ناخۆشییەک بەڕوویەکی خۆشەوە.

٣- برایەتی، یەکگرتن، یەک قسەیی لەناو خۆمان و قوتابیانی کوردا.

٤- بەقسەی گەورەکردن، ملکەچکردن بۆ قسەی کۆمەڵ.

٥- دڵی یەک ڕاگرتن وە ڕاگرتنی دڵی هەموو کەسێکی تر.

٦- پاک و تەمیزی.

«پەیمان»

من کە یەکێکم لە پەلی کۆمەڵی دیدەوانی کورد بەشەرەفی خۆم و خێزانم سوێند دەخۆم کە هەتا لە توانامابێ چی لە پێڕەوی و سەرەتای ئەم کۆمەڵەدا دانراوە، بەجێی بێنم:

شاکر فەتاح، سەید کەریم، فەهمی تەوفیق، فەخری سامی، ئەحمەد عەزیز - ١٩٣١/٧/٤

«پێڕەوی»

١- کۆمەڵ لە سەردارێک و نهێنی نووسێک (سکرتێر) و شەش پەل دروست دەبێ -کۆمەڵ لە هەشت

(١) لە کۆتایی ئەم دەفتەرەی یادنامانەی مامۆستادا، ئەم باسە هاتووە بەم بەروارەوە، ئەوەش پوختەی ناوەڕۆکی دەفەرێکی دەسنووسی تریەتی کە لە کتێبخانەکەیدا بەردەستم کەوت؛ بریتییە لە پرۆگرام و دامەزراندنی ئەم کۆمەڵەیە و بەشداربووەکانی، هەروا ئەو چالاکییانەی لە چوارچێوەی ئەم کۆمەڵەیەدا نواندوویانە، جا وام بەچاکتر زانی کە هەر ڕاستەوخۆ ناوەڕۆکی (تۆماری ئەو کۆمەڵە) بخەمە بەردەست، بەتایبەت مامۆستا ئەم دەفتەرەشی ناو ناوە (یادنامە)، بەمەش دەشێ بەتەواوکەرێکی ئەوەی پێشووی دابنێین. هەروەک دەریش دەکەوێ کە لە ٢٧ حوزەیرانی ئەو ساڵەدا دوای تەواوبوونی تاقیکردنەوەکانیان گەڕاونەتەوە سلێمانی، ئیدی لە پاش سێ ڕۆژ، بیریان لە دامەزراندنی کۆمەڵەکە کردۆتەوە و لە ١٩٣١/٦/٣٠دا لە ماڵی خۆیان کۆبوونەوەی دامەزراندنیان ئەنجام داوە. جا ئەمەی کە دێت ناوەڕۆکی تۆماری کۆمەڵەکەیە.

کەس زیاتر نابێ-.

٢- کۆمەڵ لە هەفتەیەکدا دوو جار کۆدەبێتەوە: شەممو، سێشەممو.

٣- دوو دەفتەر دەبێ: یەکێ بۆ یادنامەی گەشت و سەیران، یەکێکیش بۆ بەختکردنی (خەرجکردن- أ.ب) و وەرگرتنی دراو.

٤- لە سەرەتای هاتنە ناودا (ناوەوەدا - أ.ب)، چوار ئانە دەدرێ، هەر هەفتەیەش دوو ئانە دەخرێتە سندووقی دراوەوە.

٥- دەفەرێکیش بۆ نووسینی ئەوەی بەبیردا دایە (بەبیردا دێت- أ.ب). لە پەلەکان بەولاوە کەسی تر تیادا نانووسێ.

٦- دامەزراندنی یاری لەناودا. زیندووکردنەوەی یاری کۆن. گەشت و سەیران لە دەرەوەدا.

«یادنامە»

لە ژیانی ئەم کۆمەڵە باس دەکا کە لە دیدەوانی ڕایدەبوێرێ، بەوێنە دەڕازێنرێتەوە.

* ١٩٣١/٦/٣٠: لەم ڕۆژەدا فەخری سامی، سەید کەریم ئەحمەد، فەهمی تەوفیق، شاکر فەتاح. لە ماڵی شاکر فەتاح کۆبوونەوە، کۆمەڵی دیدەوانی کوردیان دامەزراند... جارێ سەرداریان دانەنا، بەڵام شاکر فەتاح بەقسەی هەموو دانرا بەنهێنی نووسی کۆمەڵەکە.

شێوەی کۆمەڵەکە لە سەرەتای ئەم دەفتەرەدا نووسراوە.

* ١٩٣١/٧/١: لەبەر ئەوەی مەبەسمان بڵاوکردنەوەی گیانی جوولان و یاریکردنە بەناو قوتابیانی کورددا، بەگشتی دامانناکە هەتا لە توانامانداپە بەکەلوپەلی دیدەوان خۆمان برازێنینەوە، بەڕەنگێ هەتا بۆمان بکرێ شتی بێگانە نەکڕین، هی کورد نەبێ.

بەڵام لەبەر ئەوەی کۆمەڵ پوولی ئەمەندە بوو بۆ یەکەم سەیرانمان چوار فیکفیکەمان بەقەیتانیانەوە کڕی، کە ئەوەش یەکێکە لە هەرە کەلوپەلە بەکارەکانی دیدەوان.

گۆیژە - وێڵەدەر ١٩٣١/٧/٢

فەهمی تەوفیق، سەید کەریم، شاکر فەتاح، فەخری سامی.

بەیانی پێنج شەممە بوو، فێنک، شەماڵ لە لق و گەڵای گوڵ و درەختانی دەدا، شەونم بووبوو بەملوانکەی سەوزەگیا، گوڵیش بەیاقووت و زومرووتی باغان؛ بۆنی بەسلێمانیدا پەخشان دەکرد، هەروەکو دڵی بولبولی فریو بێنێتەوە جێ، غونچە دەمی دەکردەوە بەدەم چرۆی گوڵەوە بەهێزی بای بەیانی شنەشن لار و لانجەی دەکرد، بۆنی دەنارده کن بولبول - چونکی ئێمەش لە بولبولانی باغی کوردستان بووین چەزوو بەو میسک و عەبیرە خەبەر بووینەوە، خۆمان بەبەرگی دیدەوانی پۆشی، لە قەراغ شار لەیەک حەلدا وەکو برای دایک و باوکی کۆبووینەوە. هێشتا لە شار جوێ نەبووبووینەوە؛ هەروەکو یەکێ لە سەری گۆیژە بلێ درەنگە حەلی هاتنتانە، ڕۆژ بەڕوویەکی پێکەنینەوە، لە چەشنی کچێکی چواردە

ساڵەدا لە کەلەکەوە سەری دەرهێنا، ڕێی بۆ ڕووناک... (کردنەوە- أ.ب)، شاری بەتارایەکی زێڕین بۆ هێزی ئەژنۆمان بۆ ڕازانینەوە؛ هێشتا هەر پێدەکەنی هەتا سەعات و نیوێکمان ڕۆیشتن پێ چوو ئیتر ئەو حەلەبوو کە لە چایخانەکەی گۆیژە ڕۆژباشیمان لە چادەرەکە دەکرد. قەد مەپرسە، هەتا نیوەڕۆیەکی درەنگ لەم چایخانەیەدا بەچە کەیف و زەماوەندێک ڕامان بواردووە؛ چایدەر چەتەیەک بوو[1] قسەخۆش، باسی هەرای کۆنی شێخ مەحموودی بۆ دەکردین. ڕەوشت و کردەوەی ئازایی، دڵسۆزی، نانبدەیی، گیان سووکی بەچیرۆکەوە لە مێشکماندا دادەمەزراند. خۆ باسی تژێتیی[2] لادێیی هەر ناکرێ، ئینجا چەندە ڕووخۆش، دەم بەپێکەنین بوو، چەندە گۆرانی خۆشیان بەشمشاڵ بۆ لێ دەدایـن، لە هەموو باسێکیان جوانتر ئەوەبوو بەتەواوەتی بەهۆشی کوردایەتی خەبەر بووبوونەوە، هەروا قسەی وڵاتپەروەری لە دەمیانەوە بازرەقەی دەبەست... هەر بەوە وازمان نەهێنا، چووینە سەر تەوقەسەری شاخەکە لەوێ بەرامبەر بەو هەموو دێهاتانەی سەرچنار لەو بەرەوە کە لە بناری شاخدان، ڕوو بەشاری سلێمانی کە لە دوورەوە لە باخچەیەک دەچوو گۆیژە تەلاری بێت، لەم دیوەوە بەرامبەر بەو هەموو دێهاتانەی شارباژێڕ، ئاوازمان لێ بڵند کردبوو، گۆرانیمان بەچاوئەندازی جوانی کوردستاندا دەخوێند.

***

ئینجا ڕووەو وێڵەدەر[3] چووین، نیوەڕۆ بوو کەچی هیچ بەگەرمیمان نەدەزانی؛ چونکی کزەبایەکی زۆر فێنک بەسەر یاڵەکانی گۆیژەدا شنەی دەهات، لە ڕێی گەلێ وێنەی هێلکە شەیتانۆکە و گیانلەبەرمان دی لە بەردەکان هەڵکەندرابوون، تاشە بەردی زۆر ڕێک و لووسیشمان بەدی دەکرد، کە ئەوە یاریدەیەکی گەورەی داین بۆ دروستکردنی تیری دیدەوانی (ـــــ) کە ئەگە کەسی تر لەوێ ڕووی کردە وێڵەدەر ئەوە ببینێ، دێیەکەی پێ بدۆزێتەوە.

جا چەندە دڵخۆش دەبووین کە لە حەلێکا یەک لە یەک دوور لە پڕێکا بەفیکەیەک لە شوێنێکا بەهەراکردن گرد دەبووینەوە!

یەکێکمان قاچی ڕووشا بەڵام هیچ دەرمان و لۆکە و کەتانمان پێ نەبوو -کە دەبوو پێمان بووایە- برینەکەی پێ سارێژ کەین، ناچار بەدەسەسڕ و بەخۆڵ پێکمان هێنا.

سەعات و نیوێک بەناو ڕەز و دارگۆیژ و ترش و چوالەدا ڕۆیشتین هەتا گەیشتینە «وێڵەدەر».

وێڵەدەر دێیەکە بەقەد شاخەکەوە، چەشنی پلیکانە ماڵ بەماڵ کە لەبەرد و گڵەسپی جوان دروست کراون، ڕێیەک دەیکا بەدوو کەرتەوە دێتە خوارەوە، دوو کانی و دوو مزگەوتی ڕێکوپێکی هەیە، ئیتر دێیەکە بەسەر ئەو باغە بچکۆڵەیەدا دەڕوانێ کە لەبەردەمیایەتی.

(١) چەتە: بۆ هەریەکێ لەوانە بەکاردەهێنرا کە لەگەڵ شێخ مەحموودا بوون و جەنگاوەر بوون، بەمانای (پێشمەرگە)ی ئێستا دێت.

(٢) تژێتی: مامۆستا پەراوێزی بۆ ئەم وشەیە لە دەسنووسەکەدا داناوە بەڵام هیچی لە بارەوە نەنووسیوە.

(٣) گوندێکە لە ڕۆژهەڵاتی سلێمانی بەدامێنی (قوتەی مەحموود خان)ەوە کە بەشێکە لە شاخی گۆیژە، گوندەکە بەدیوی شارباژێڕدایە (ڕوو لە سلێمانی نییە).

تریێی وێڵەدەر زۆر بەناوبانگە:

توخوا لێت نەشارمەوە، کە چووینە ناو دێیەکە، چونکی هەریەکە جلمان شێوەیەک و ڕەنگێک بوو، منداڵان و کچان بەسەرسوڕمانێکەوە تەماشایان کردین!! دیسانەوە لە مزگەوتەکە بەپێنج کەس چەقۆیەکی بچووکمان پێ بوو، ڕوومان نەدەهات لەبەر گاڵتەی لادێییەکان دەری بێنین - لەوان چەقۆمان سەند بۆ ترۆزی و سێو خواردن.

پیاوەتی ئەو سێ چوار لادێییەمان قەت لەبیر ناچێتەوە کە لە نەدیوو نەناسراو چوو (چوون - أ.ب) دۆ و نانی گەرمی بۆ هێنابن (نانی گەرمیان بۆ هێناین- أ.ب).

ئینجا لە سەعات دە و چارەکێکەوە لە پاش تێربوون، لە پاش ئەوەی ناوی خۆمان و کۆمەڵەکەمان لە دەرگاکەی خانووی عەلی ڕەزا بەگەوە نووسی، بەرەو شار بەگۆرانی کوردی بەرۆیشتنێکی دیدەوانانەوە نزیکی بانگ بەدیداری سلێمانی شادبووینەوە!...

سەرمان لەمە سوڕ دەما کە شەش سەعات بەپێ ڕۆیشتین کەچی بەماندوێتیمان نەزانی هەتاماڵەوە.

ئەمجارە، یەکەم جارمان بوو، جلمان یەک نەبوو، بێ دار، بێ چەقۆ، بێ دەرمان بێ وێنەگر و بێ تفەنگ بووین، مەتارە و دۆلکەکە لە هەموو بەکەڵکترە ئەویشمان (ئەوانەشمان- أ.ب) پێ نەبوو.

کانی ماسی- کانی گۆمە ١٩٣١/٧/٦

فەهمی تەوفیق، شاکر فەتاح، ئەحمەد عەزیز، فەخری سامی.

بەیانی دووشەممە لە دە و نیو، ئەحمەد عەزیز نەبێ، هەرسێکمان بەرەو کانی ماسی[١] دەسمان کرد ڕۆیشتن (بەرۆیشتن- أ.ب)، ڕێ ئەمەندە نەرمان بوو، هێندە تەخت و بێ چاڵ و چۆڵ بوو، نیو سەعات ڕانەبورد، خۆمان لەسەر ئاوەکەی کانی ماسی دی. بن تووەکەمان پاک کردەوە، چاییمان نۆش کرد، هەندێ بەدێی (قەرەتۆغان)دا گەڕاین -دێیەکە وشکە بەڵام سێ چوار تووی گەورە و ئاوی سازگاری هەیە- ئینجا قنەفسێکمان[٢] دایەوە و کەوتینە ڕێ.

لە ڕاستیدا وەکو تێیان گەیاندبووین، حەزمان نەدەکرد وا زوو کانی ماسی بەجێ بهێڵین، چونکی ئێرەمان لە کانی گۆمە[٣] لا خۆشتر بوو. بەڵام چایی دەرێکی شەلی لێ بوو ئەمەندە نەوسن و چڵێس بوو، ئەوەندە بەدکردار بوو، حەزمان دەکرد چایەکەشیمان نەخواردایە[٤].

(١) کانی ماسی: گوندێکە لە خوارووی سلێمانییەوە لەسەر ڕێگای گڵە زەردە و قەرەداغی کۆن... بەرلەوەی بگەیتە ئاوی تانجەڕۆ.

(٢) واتا: پشوویەکی کەم، دوای دانیشتنێکی کەم.

(٣) قەرەتۆغان و کانی گۆمە: دوو گوندن هەر نێزیک کانی ماسی.

(٤)بەراورد و سەرنجی باسکردنەکەی مامۆستا بدە دەربارەی (چایدەر)ەکەی لە چاخانەکەی گۆیژە بووە و ئەمەش کە لەکانی گۆمە بووە!!

ڕاستە و ڕاست ڕوومان کردە کانی گۆمە... قەد مەپرسە دڕک و داڵ، بەلەک و زەل، ئاو و قوڕاو کە هەتا کەمەر بەئاسماندا چووبوون، چی لێ کردبووین، ئەو گۆرەویە درێژانە لەگەڵ پێتاوەکانماندا لەبەر وردە دڕک زەردی دەکردەوە...

هەر سەعاتێکمان پێ چوو گەیشتینە جۆگەی ئاوبارەکە بەپشت دێیەکەدا دەڕۆیشت، پەڕینەوە بەناو کۆمەڵێکی ٤٠ ماڵیدا ڕێگامان بڕی هەتا گەیشتینە مزگەوتێکی ئاوسارد هەر چوار لای توو و بیی گەورە گەورە داگیری کردبوو. لەوێدا هەوارمان لادا.

ئەم دێیە لەناو دەشتێکی پاندایە، تووتنی لێ دەکرێ، چەمی قلیاسان دەکەوێتە خوارووییەوە، بێ میوەیە، دارو درەختی بەرداری نییە چەند توویەک نەبێ، خوێندن لێرەدا زۆر باشە دوو مەلا و سێ قوتابی گەورە سی قوتابی بچووکی تێدایە، لە مەلا و فەقێکان زۆر نەوازشمان دی، خۆ کوێخاکەیان کە بیستبووی ئێمە هاتووین، هاتبووە کنمان زۆری لێ دەکردین بچینە ماڵەکەی نان و چاییمان بۆ بکات، گلەیی دەکرد: «باوکەکەم ئێرە ناسینی ناوێ هە چ کەس دێت هی من ماڵی خۆیەتی، ئێستا زۆر شوورەییتان بەسەرما هێنا کە لە پێشەوە لاتان نەدایە خێوەتەکەم».[١] ئینجا سەیری خوو و ڕەوشتی جوانی میوانداریی کورد کە.

بەڵێ شوێنەکەی لالەزار نەبوو، بەڵام ڕابواردنمان، پێکەنینمان کردی بەلالەزار، بەتفەنگەکە قرژاڵێکی مزگەوتمان سێ کوت کرد، نیشانمان شکاند، گۆرانیمان وت، شمشاڵ -فیفرە-مان لێدا.

خۆ یاری و هەراکردن، گاڵتەکردن لەگەڵ قوتابییەکان و مەلا و لادێییەکاندا نایەتە نووسین، ئیتر پاش نیوەڕۆیەکی درەنگ بەرەو شار بەسەر شەقامەکەی شاردا بەگۆرانی وتن بەسەعات و نیوێک ڕۆیشتن گەیشتینەوە سلێمانی.

ئەمجارە لە کەلوپەلی دیدەوانی هەر فیکفیکە و تفەنگ و ئاودان -مەتارە- و شمشاڵمان پێ بوو، نەبوونی دار دەمێکی درێژ لێ زیانداین چونکە بەسایەی کوڕێکەوە بەولاغ لە جۆگەکە پەڕینەوە.

سەرچنار ١٩٣١/٧/٩

سەید کەریم، فەخری سامی، فەهمی تەوفیق، شاکر فەتاح، ئیبراهیم فەتاح.

قەد مەپرسە لەمجارە کە چەند نارێک ڕۆیشتین، بەیەکەوە نەکرا بجوولێین، لەبەر ئەوە لە ڕێیەکی دوورەوە خەڵکمان ڕادەسپارد؛ بەهاوڕێکانمان بڵێن دوامان کەون. بەڵام ئەمجارە ئەرکمان زۆرتر بوو: شتومەکمان زۆرتر پێی بوو، لەوێ چامان لێنا.

ڕەنگە تۆ وا بزانی ئیمرۆ لە دوو سەعاتی هاتوچۆ بەولاتر ئیتر نەگەڕاوین، بەڵام بڕوابکە هیچ وچانێکمان کە تۆزێ سرەوتمان بووبێ لە دەقیقە تێپەڕی نەکردووە؛ چونکی ئەو باغ و دارستانە، چیمەن و

(١) خێوەتەکەم: چادرەکەم، دەوارەکەم، خەیمەکەم... کورد ئەم ناوە لەگەڵ میواندا بەکاردێنێ بەرامبەر (خانووەکەم، دیوەکەم، ماڵەکەم...) وەک کینایەیەک بۆ تەوازوع و خۆ بەکەمزانین لە ئاست کەسانی خۆشەویستدا.

لالەزارە وای لێ کردبووین کە جارێک گەشتمان بەناودا دەکرد، جارێکی کەشی دووبارەمان دەکردەوە کە لام وایە بەناوی سەیرکردنی درەختەکانیەوە، بۆ بینینی مەل و پەلەوەرەکانی و ڕاوکردنیان لە شەش جاران گەشتمان تێپەڕ کردووە. خوا بکا هەر بەوەش وازمان بێنایە؛ لەسەر دەنگی خوڕەی ئاو و شنەی دارەکان بەرامبەر بەجوانی چاوئەنداز کە هاتبووینە یاریکردن، یاری پاڵەوانانە... پێم بڵێ کام دیدەوان هەیە خۆی ڕابگرێ نەچێتە ناو ئەو ئاوە بلوورەوە لەش بلوورین بکا، پاشان خۆی بەو تیشکی ڕۆژە و با فێنکە کەڵکەوەر، دڵگەشاوە بکا.

ئیتر بەکورت بیبڕێنمەوە؛ ئەو ڕۆژە بەگەڕان لە سەیران یەکەمان زیاتر بڕی... خۆشییەکەشی لەوە دابوو میواننەوازی چەند قوتابییەکمان بەجێ هێنا، هەندێ شێوەمان (شێوازمان- أ.ب) بۆ بانگکردنی یەک داهێنا[١]، نیشانمان نایەوە، ئیتر داشیاننا (بڕیارياندا- أ.ب) کە ئیتر وا یەجگار نارێکوپێک نەبین – بێ دار و بێ فیکە بێ دۆلکە...

***

من بۆ جێیەک دەگەڕام سەربەستی و ئازادی تێدابێ!. بەتەنگ خواردنی باش و جلوبەرگ و کۆشکی دەوڵەمەندانەوە نەبووم، کە بەو ڕەنگە تێیدا بژیم! لە ماڵی خاڵمدا چوار ساڵەکەم تەواوکرد. ئێستاش هەست بەگرانی ئەو باری چاکەیەیان دەکەم، هی ئەو و هی خاڵ و خاڵۆزاکانی ترم. ئێستەیش کە دەیانبینم شەرمیان لێ دەکەم. ئەگەر بەدەستم بێ هەرچیم هەیە پێشکەشیان دەکەم، بۆ ئەمەی ئەو چاکانەیان بدەمەوە! بەڵام داخەکەم هێشتا بەو ئاواتە نەگەیشتووم، چونکە ئەو هەلانەم دەست نەکەوتووە کە بەدڵی خۆم ئەو چاکانەیان بدەمەوە! ئاوارەیی و نەشارەزایی لە زمانی عەرەبیدا ناچاریان کردم

(١) وەک دەردەکەوێ لە سییەکانی سەدەی بیستەوە جوولانەوەی دیدەوانی لە عێراقدا باوبووە و چالاکییەکی بەرچاوی پرۆسەی فێرکردن و خوێندن بووە، جا هەروەها لەناو قوتابخانەکانی کوردستاندا کە مامۆستای تایبەتی (دیدەوانی – کشافە) هەبووە؛ بۆ نموونە مامۆستا سەعید فەهیم لە ١٩٢٨ مامۆستای دیدەوانی بووە لە ڕەواندز و نووسینی لەم بارەیەوە و دەربارەی پەروەردەی منداڵ هەیە لە گۆڤاری (زاری کرمانجی)دا (بڕوانە ئەو گۆڤارە: ژمارە -٥- تشرینی دوو ١٩٢٨، ژمارە، ١٧ و ١٨ شوباتی ١٩٢٩). ئەم دیاردەیەش زیاتر لە ئەورووپاوە سەری دەکرد، بەتایبەت لە ئەڵمانەوە کە سەرەتای پەیدابوونی بیری نازییەتی لێوە دیاردەی دابوو، خۆ ئامادەکردن و ڕاهێنان بەژیانی سەخت و زبری نیمچە عەسکەری سیمایەکی ئەو سەردەمە بوو، لای خۆشمان هەر ئەو بیرە بووە کە ئاوا پاڵی بەو لاوانەوە ناوە؛ بیری ڕاهاتن بەژیانی سەخت و دژوار.
خۆ هەر لە دوایی سییەکاندا بوو ١٩٣٨ کە شاندێکی دیدەوانی قوتابیانی عێراقی نێرران بۆ بەرلین و لەناویانا قوتابییەکی سلێمانی (تاهیر یەحیا ١٩١١-١٩٧٩)ی تێدا بوو، شاندەکە چاویان بەهیتلەریش کەوت.
جا لە دیسپلینەکانی دیدەوانیدا کۆمەڵێ ڕێوشوێن پیادە دەکرێ؛ لە گەشت و ناو شاخ و دارستان... هتد، ئەو شێوازانە چەسپاون لەناو بزووتنەوەی دیدەوانی جیهانیدا وەک یەک پەیڕەو دەکرێن (وەک چۆن نیشانەکانی هاتوچۆ یەکخرا)... نەک هەر کۆمەڵە و بۆ خۆی دابهێنێ. وەک مامۆستا لێرەدا دەیڵێ.

بەماندووبوونێکی بێ ئەندازە لە خوێندنەکانمدا.

لە یەکەم ساڵمدا خراپ نەخۆش کەوتم. لەگەڵ ئەوەیشدا ساڵێکیان نەبێ بەهۆی نەخۆشییەوە لە تاقیکردنەوە (ناتەواو – إکمال) دەرچووم هەر چوار ساڵەکەم بەبێدەنگی و سەربەرزییەوە بردە سەر. فەرمانڕەوایی عێراق ناردمی بۆ دەرەوە لەسەر ئەرکی خۆی.

یادنامەی ساڵی ١٩٣٢

سوریا – لوبنان – برومانا[١]

ساڵی تازە ١٩٣٢

سەیرە، سەری ساڵی ئەمساڵ، لە هەموو لایەکەوە لە ساڵی پار ناچێ! لە بریتی دەنگی بانگدەر، دەنگی کەنشتەم گوێ لێیە، لە بریتی زمانی کوردی یاخود عەرەبی، زبانی ئینگلیزییە بەلای گوێما ویزە دەکا، وڵات شاخستانە، بەفر و باران و کوێستانە، دار و درەختە، چەمەن و لالەزارە، ژیانی ئەورووپایە. لێرەدا کە ئەم قسانەی تیا دەنووسم ژوورێکە لە ژوورەکانی قوتابخانەی برومانا لە جێگا بەناوبانگەکانی لوبنانە بۆ ئاووهەوای سازگاری.

ئێستە هەمووی دە ڕۆژە پێمان لە سەفەر هێناوەتە دەرێ، لە ڕاستیدا هەرچەندە دڵ بەلای یەکەم شوێنەر لادەدا، یاخود ڕەوشتی کوردایەتی وام فێردەکات هەمیشە چاکیی سەفەرم لەبیر نەچێتەوە، بەڵام ئەمساڵە وەکو دەردەکەوێ، ساڵێکی ڕووناکییە، خۆشییە، لە هەموو شوێنێکەوە ژیان بەرەو پێش دەڕوا.

ئیمشەو یەکی سەری ساڵی تازەیە؛ ئەوا دەبینی سەر مامۆستاکەمان (میستەر ناش) بەدڵێکی یەجگار خۆشییەوە، بەنازێکی یەجگار بێشوومارەوە، بۆ ئەم بیست کەسە و لەبەر دڵی ئەم بیست کەسە هەموو مامۆستا و ڕەنجبەری قوتابخانەکەی کۆکردۆتەوە، مێزێکی (+) شێوەیی ڕازاندۆتەوە؛ لە ناوەڕاستی مێزەکەدا درەختی لەدایکبوونی عیسا (خوا لێی خۆشبێ) بەڕەنگاوڕەنگ، مۆم و ئاوێزەوە ڕازانراوەتەوە، سەر ژوورەکەی سەرانسەر بەگەڵای سەوز و شتی جوان وەکو بووکێکی چواردە ساڵە ڕازانراوەتەوە. ئەوە منم لەلای دوو کەسەوە یەکێکیان میستەر ناشە ئەوی تریان پەری ڕوویەکی ئەرمەنییە، بەو دەستە ناسکانەی چێشتم بۆ تێدەکا! هەمووشمان خەریکی چیرۆک و قسەی خۆشین.

(١) دەفتەرێکی مام ناوەندی بەرگی سەوزی قەبارە ١٧ × ٢٢سم. پەڕەکانی سپی و خەتی بەیانی لە سەرە، هەتا لاپەڕە (١٣) تەرقیم کراوە لەوەدوا ژمارەی لاپەڕەکانی پێوە نییە، بەهەمووی (٣١) پەڕەی لێی نووسراوە، لە ناوەڕاستیدا پەرەی لێکراوەتەوە، سەرجەم چواردە وێنەی پێوە بووە بەپێی بابەتەکان، یەکیان وێنەیەکی ناو ڕۆژنامەیە، لەمانە سێ وێنەیان لێکراوەتەوە و براوە... خەتی نووسینەکەی زۆر پوخت و خۆشە، مامۆستا بەدەستی خۆی نووسیویەتەوە، بەڵام لە هەندێ لاپەڕەیدا مەرەکەبەکە کاڵ بۆتەوە، ڕێنووسەکەی لە چاو سەردەمی خۆیدا باش و گونجاوە، هەروا وشە و زاراوە کوردییەکانی. باسی ژیانی ئەوساڵە خوێندنەی خۆی دەکات لە لوبنان.

نان خورا، ئینجا نۆرەی چیرۆک و قسەی سەیری ناشە، حەلی پیشاندانی گەورەیی ئەم کۆبوونەوەیەیە کە ئەم شەوە پیرۆزە لە هەموو ڕەگەز و ئایینی کۆکردۆتەوە. ئینجا بۆ ژووری میسز داڤیدشە (ژنی دەستە ڕاستی ناش) هەتا چواریەکی شەو یاری و پێکەنینە، ڕەنگە لەچاو خۆماندا سەرت سوڕبمێنێ، پیاوی تەمەنی (٥٠) ساڵە لەگەڵ کوڕێکی (١٨)ساڵەدا یاری دەکرد؛ یەکێک لەوانە سەر مامۆستاکەمان بوو، شێوەی پیاوێکی شێت و بێ مێشکی پیشان دەدا کە لە پێکەنیندا دەگریاین!... ئەوا ئێمە یاری دەکەین، (ڕادیۆ) لەلایەکەوە، (ئاوازەش) لەلایەکی ترەوە باوەشێنی دڵمان دەکا.

کە شت سەرەتای باش دامەزرا زۆر جار دواییشی باش دەبێ، ئایا خوایە دواییشمان باش دەکەی؟ هەروەک ئەم شەوەت لێمان ڕابوارد... دەرورویەکی ئازادی و سەربەخۆییش لە کورد دەکەیتەوە؟!

پانزە ڕۆژ

ئەو پانزە ڕۆژە قوتابخانە داخراوە، لە ڕاستیدا هیچ شتێکمان نەخوێندووە تا پێوەی خەریک بین، لەبەر ئەوە بەئارەزووی خۆم دەجوولێمەوە. ١٩٣٢/١٢/٢٥ ئیمڕۆ چوومە بێروت سەرێکی «American University»م دا (٤٨) خانووی گەورە بوو، لەناو خۆیدا بازاڕ و دووکان لە هەمەچیزە، زەوی (٦٠) تەرح یاری تێدابوو، خانوویەکی تایبەت بۆ مۆسیقا یەکێک بۆ سینەما و لاساییکردنەوە یەکێکی تر بۆ (ئاساری عەتیقە – مۆزەخانە) دانرابوون، جگە لەشتی تر کە نایەنە ژماردن.

چوومە ناوەوە، هاوڕێیەکی کوردی خەڵکی سلێمانیم – عەبدولقادر مەجید[١] دۆزییەوە، بڕوا دەکەی ئەمەندە بۆ بینینی یەکتر سووتابووین لە بەیانییەوە تا نێزیکی ڕۆژئاوا پێکەوە بووین... هێشتا ماندوو نەبووین.

بێروت شارێکی پێشکەوتووە، کۆشکی پێنج نهۆمی شەش نهۆمی هەیە، زۆریان گاورن، هەتا خوا حەز بکا دووکاندارەکانیان زمان لووسن و پیاو زوو لە خشتە دەبەن، خۆکاری ناشرین لە بێروتدا هەر باس ناکرێ، بەڵام پێشکەوتوویشی لەگەڵ ئێمەدا ئەندازە ناگیرێ. نیوەشەو بوو هاتینەوە قوتابخانە.

١٩٣٢/١٢/٢٦ لەگەڵ هاوڕێیەکمدا، بەخۆمان و ئاهەنگێکی بچووکەوە لەگەڵ نانەبەرەیەک[٢] بۆ هەردووکمان، نزیکی سەعات و نیوێک ڕێیەکمان تەی کرد[٣] تا گەیشتینە (بەعەبدات).

(١) عەبدولقادر مەجید (١٩٠٨– ١٩) کوڕی مەجید ئەفەندی کانێسکانە، ناسراو بە(حیشمەت) و برای (ڕەئووف حیشمەت)ە، دوای تەواوکردنی ئامادەیی نێراوە بۆ زانکۆی ئەمریکی لە بەیروت، ماستەری لە هەندەسەی مەدەنیدا هێناوە، بۆتە ئەفسەر تا پلەی عەقید موهەندیس لە ئەشغالی عەسکەری لە بەغدا، مامۆستا بووە لە کۆلیجی هەندەسەی بەغدا. ژنی نەهێناوە، هەر لە بەغدا مردووە، خاڵی شەهید نەریمان فوئاد مەستییە.

(٢) نانەبەرە: توێشەبەرە، ئەسبابی خواردنی کەسێ یا دووان دەخرێتە کیسەیەک یا پارچە قوماشێکەوە، لای خۆمان بەزۆری (خام یا بلووری) سپی بەکاردێ؛ لە شێوەی چوارگۆشەدا.

(٣) تەی کرد: بڕیمان – ڕێگاکەمان بڕی. وشەکە لە (طی)یەوە هاتووە.

بەعەبدات دێیەکی (٦٠) ماڵییە، بەڵام لەچاو دێی خۆماندا شارە، دوو قوتابخانەی تیایە، یەکێکیان هی تەنیا پیاوێکە کە کردوویەتیەوە، هەموو ئاو لە کانییەکی بەرەو ژووری دێیەکە دەخۆنەوە کە بەلوولە ئاسن بۆیان دێ.

لەوێ لەناو دار و درەختی سنەوبەردا، بەقەد ئەو شاخە جوانەوە دەستمان کرد بەنانخواردن، لەوێ یادی شوانی کوردم کردەوە، شمشاڵەکەمم دەرهێنا، بەرامبەر بەجوانی کردگار دەستم کرد بەگۆرانی وتن، هەندێ تفەنگیشمان تەقاند، ئینجا بۆ ئێوارێ گەڕاینەوە.

١٩٣٢/١/٤ بۆ سبەینێ لەتەک چەند کەسێکی تر بۆ (بەعەبدات و عێن عەرعار) هاتینەوە. لەسەر ڕێگای بەعەبدات و عێن عەرعاردا وێنەیەکی خۆمان لە بەردەمی هەیکەلی سەرداری کۆمەڵی میللی لوبنانی گرت؛ کابرا خەڵکی بەعەبداتە، ناوی (نعیم لوبکی)یە... خزمەکانی بەپارەی خۆیان ئەم هەیکەلەیان بۆ دروست کردووە... ئینجا سەیری پێشکەوتنیان کە!!

نیو سەعاتە ڕێیەک لە بەعەبدات دوورکەوتینەوە ئینجا گەیشتینە (عێن عەرعار). عێن عەرعار چاوەیەکی گەورەیە بەقەد شاخەکەوە هەرچوار لای دار و دەوەنە، ئاوەکەی بەلوولە براوە بۆ بەعەبدات... چاوئەندازێکی جوانی هەیە، لەوێ چێشتەنگاومان کرد. دیسانەوە دەستم کردەوە بەشمشاڵ لێدان، هاوڕێکانم یەجگار دڵخۆش بوون... لەوێدا ئەم وێنە جوانەمان بەوێنەگرەکەی خۆم گرت.

خوێندنەوە: لەم ناوەدا پێنج چیرۆکی ئینگلیزیم خوێندەوە، بەتەواوەتی لە هەموو سەرە و کارێکی گەیشتم، کەڵکێکی گەورەم لێیان دەستکەوت. میستەر ناش یەک چیرۆکی دابوومێ بەڵام من پێنجم پەیداکرد و خوێندمەوە؛ چیرۆکەکان بۆ منداڵ دانرابوون، هەریەکە ٣٠-٣٢ لاپەڕەیەکی بچووک بوون، هەمووشی باسی جنۆکە و شتی سەیر سەیر بوون. کەچی لای ئێمە ئەم هەموو چیرۆکە هەیە کە دایکمان بۆمان دەکا فڕێمان داوەتە ئەولاوە دەڵێن بۆ منداڵ ناشێ!

زۆر حەزم لێ کردن، لەبەر ئەوە نیازم کردووە لەم هاوینەدا بیانگۆڕمە سەر کوردی، تا خوێندەوارەکانمان

تێی بگەن کە خەڵکی ئەمەیان هەیە و کەڵکی لێ وەردەگرن. نازی پێوە دەکەن، ئەوانیش ئەو هەموو چیرۆکە کوردییە جوان جوانانەیان فڕێ داوەتە لاوە.

عوود: ژوورەکەمان کەمانچەی تێدایە، فیفرە -شمشاڵ-ی تێدایە، هەمووش پێنج کەسین، یەکە ژووری قوتابخانەکەیە کە (فەن) پیشان بدات، من بەدڵ حەز لە مۆزیقە دەکەم[1]، باوەجود لێرەدا ئەو دڵەم کە بەرامبەر بەئاو و سەوزایی و شاخ و داخ و مانگەشەو و-چاوئەندازی بەری بەیانیان و نیوەشەوان و سەر لە ئێواران- بەرامبەر بەمانە دەخرۆشێ، دەشێ خۆی بەتەرحێ دەربخا. لەبەر ئەوە بەشمشاڵ وازم نەهێنا، عوودێکم کڕی، هاوڕێکانم یەکێکیان فێرم دەکا.

ئەمیش یەکێکە لە ڕۆژە خۆشەکانی ساڵی تازە، خوا پیرۆزی بکا.

(١) مامۆستا باسی لە هەموو شتێ کردووە، تەنیا لەوەی کە لە هونەری مۆسیقادا شارەزایە و هەتا لە سلێمانی بەشداری تیپی مۆسیقاشی کردووە: یەکەم تیپی مۆسیقا لە سلێمانی لە ١٩٢٦ دامەزرا، ئالەتەکان ١٦ پارچەبوون، قوتابیانی مەکتەبی یەکەم تەمسیلییەکیان لە ماڵی شێخ باباعەلی پیشان دا، بەپارەکەی ئالەتەکانیان کڕی، ئەمەش ناوی بەشدارانی ئەو تیپەن لەگەڵ ئالەتەکانیان:

أ- شاکر فەتاح: کلارنێت

ب- ساڵح عەلی: ترامپێت

ج- فوئاد قەفتان: دەهۆڵ

د- ئەحمەدی میرزای عارف: هۆڕن... هتد.

(بۆ زیاتر بڕوانە: ئەکرەمی مەحموودی ساڵحی ڕەشە، شاری سلێمانی، بەرگی دوو ١٩٨٩ بەغدا. ل٤٣٦).

جا ئەمە پیشانی دەدات کە مامۆستا لە بواری مۆسیقاشدا شارەزا بووە و چالاکی نواندووە، کەچی لە یادنامەکانی سەردەمی منداڵیدا یا کوڕێنی... هیچ باسیان ناکات. لەلایەکی ترەوە مامۆستا (عوسمان شارباژێڕی) دەربارەی جوولانەوەی هونەری مۆسیقا لە سلێمانی چاوپێکەوتنێکی کردووە... باسەکە دەڵێ:

«عەبدولواحێد کوڕی حاجی مستەفا ١٨٨٦-١٩٧٣ کە لە سلێمانی لە دایک بووە، ئەفسەرێکی مۆسیقای عوسمانییەکان بوو، دوایی هاتەوە سلێمانی، تیپێکی لەسەر نۆتەی تازە دامەزراند، لە ماڵی خواجە ئەفەندی نیزیک مزگەوتی گەورە؛ پەنجا قوتابییەکی هەبووە. لەوانە شاکر فەتاح، ڕەفیق چالاک... ئینگلیزەکان تێکیان دا» جا دوایی دێتە سەر قسەکانی مامۆستا:

مامۆستا شاکر فەتاح دەڵێ: ئەو تیپە ساڵی ١٩٢٦-١٩٢٧ بوو، کە شانۆگەری نیرۆن پێشکەش کرا، بڕێ پارە کۆکرایەوە، چەند ئامێرێکی هەوایی مۆسیقای پێ کڕا، مامۆستا عەبدولواحێد حاجی مستەفا فێری دەکردین؛ کە لەو ڕۆژەدا مۆسیقالێدان عەیب بوو، بەڵام من یەکەمین کەسێک بووم چوومە تیپی مۆسیقاوە و ئالەتی -کۆڕنێت قرناتە-م دەستدایە کە فێرببم، لە ئەندامانی ئەو تیپە؛ ڕەحیم کەریم، ڕەمزی قەزاز، جەمال و جەلال مەجید، فائیق زێوەر- بەختیاری شاعیر. پرسیم: ئەی ڕەفیق چالاک؟.

وتی: نەخێر ئەو هاوتەمەنی ئێمە نەبوو. ل: ١٤٠-١٤١ - بۆ زیاتر بڕوانە: (کاروانی ١٧٨٤-١٩٨٤ی مۆسیقا و گۆرانی لە سلێمانی- عوسمان شارباژێڕی- ڕۆشنبیری نوێ، ژمارە ١٠٦ ساڵی ١٩٨٥ بەغدا).

قوتابخانە ١٩٣٢/١/٩

ئیمڕۆ قوتابخانەکەمان کرایەوە، من لە کووزی[1] پێنجە مام. بەئینگلیزی دەخوێنین، مامۆستاکانمان چواریان ئینگلیزن، ئەوانی تریان سووریەیین. ئەمساڵ لە لەندەنەوە پرسیارمان لێ دەکرێ[2].

منیان لەگەڵ دە کەسی تردا خستۆتە پایزێ کە خۆم تاقی بکەمەوە. پێنج تەرح دەرسم وەرگرتووە:

١- ریازیات، حیساب، هەندەسە، جەبر.

٢- ئینگلیزی: بەهەموو لق و پۆپێکی بەرز و نەوییەوە.

٣- عەرەبی: بەڵام هەر تەرجومە.

٤- فیزیا: بەهەموو کەرتێکیەوە.

٥- کیمیا: کیمیای Oldham

خوا هەڵناگرێ سەر مامۆستاکەمان و ئەوانی تریش لە ئینگلیزیدا زۆر لەگەڵمان خەریکن. بەتایبەت نووسین و هەڵبەستن.

(میستەر ناش) لە سێ شت کە بۆ ئینشا دابووینێ یەکێکیان ئەمەبوو: باسی ئەو شتانە بکە کە لەناو ساڵی ١٩٥٠ و ساڵی ٢٠٠٠دا دادەهێنرێن.

منیش ئەمەم بەشێکی زۆر خۆش هاتەپێش لەبەر ئەوە هیچیانم نەنووسی ئەمە نەبێ.

ناش کە خوێندییەوە گەلێ چاکێتی و خۆشێتی (شتە داهێنراوەکانی) پیشاندا، بەڵام گوتی: لە تاقیکردنەوەدا ئاگات لە خۆت بێ قسەکە مەخەرە ناو دوو کەسەوە. هەر لەخۆتەوە قسەیان لێ بکە.

چونکە من بیرەکەم وا پیشان دابوو کە دوو کەسن (ڕۆستەم و بارام)، لە کوردستانەوە بە فڕۆکەیەک کە بەئەلەکتریک دەڕوا بەشەش سەعات دەگەنە (نیویۆرک)، خواردنیان بۆ ئەو ڕۆژە درێژە (سی دەنک چێشت دەبێ)، لە ڕێ کە بە سەر بۆدابێستا[3] تێپەڕ دەبن، دەبینن هاوینە. کەچی بە مەکینە باران لە ئاسمان دەهێننە بوون.

لەناو دەریای ئەتلانتیکدا چەند کەسێک دەبینن بە ڕووتی بەپێوە بەسەر ئاوەکەوە یاری دەکەن، پێتاوێکی کەشتی ئاساییان لە پێدایە، لە ژێریانەوە لە بنی دەریاکەدا کۆشکێک هەیە خەڵک کە لە ئەمەریکا و ئەورووپاوە دێن لەوێ لادەدەن.

پاشان نزیک بە ئەمریکا بە ناوچەی (پاپۆڕە ژێر ئاوینەی)[4] ئەمەریکا دەگەن، کە ئەویش خانوویەکی گەورەیە لە بنکی دەریاوە.

(١) کووز: پۆل، وشەکە تورکییە بۆ (بەش، قسم)یش بەکاردێ.

(٢) مەبەستی ئەوەیە: پرسیارەکانیان لەندەنەوە دێت.

(٣) بۆدابست: پایتەختی ولاتی مەجەرستان- هەنگاریایە.

(٤) تحت البحر

لە نیویۆرک بەئاسمانەوە خانووی (شێر و پاشا)[١] دەبینن کە لەلایەن (حکوومەتی یەکبووەی کوردستان – United state of kurdistan)ەوە تێرراوە تا فەننی خانوو دروستکردنی کورد لەو (وێنەگاھ – معرض)ی عالەمەدا پیشان بدا.

کە دادەبەزن، دەچن ئەو لەشە چڵکنەیان بەتیشکی ڕۆژ کە بەسایەی مەکینەیەکەوە وای لێ دەکرێ پیاو پاک بکاتەوە، لە خانوویەکی شووشەدا خۆیان پاک دەکەنەوە. چای ئەو ڕۆژەیان بەسایەی (پرێمزی تیشکی ڕۆژ)ەوە دەکوڵێنن.

ئەو شەوە لە هەموو ئەمریکادا زەماوەندی یادکردنەوەی (ئەدیسۆن) دەبێ. لە ئاسماندا پەردەیەکی سینەمایی گەورە بەسایەی غازەوە دروست دەکرێ، وێنەی سی دووریی تیا دەبینرێ.

کە پیاو لێی تێک دەچی بزانێ ئەمە سینەمایە یاخود پیاوی ڕاستەقینەن لەوێدا یاریی دەکەن. سینەماکەی ئەمەندە گەورە دەبێ هەموو ئەمریکای ژووررووی چاویان لێ دەبێ.

بەیانی (بارامیان) لە ڕۆژنامەی قسەکەردا هەواڵ دەخوێنێتەوە، لەگەڵ ژنەکەیا (مێردێ) بەتەلەفۆنی وێنەگر قسە دەکا. کوڕەکەی (هۆمەر) بانگ دەکەن، خۆی پیشان دەدا، کوڕەکەی گوێی لە جوولانەوە و گۆرانی باوکی دەبێ، هەتاوەکو چاوی لەو پۆلە مەلانەوە دەبێ کە بەئاسمانەوە دەبن؛ بەباوکی دەڵێ: بابە بەباڵەکانتەوە بفڕە ئەوانە مەلن، لە بیرت نەچێ لەگەڵ ئەو مەلانەدا (نووسراوەیەکی گۆرانی قسەکەرم) بۆ بێنی.

ئێستە خوا ئاگادارت بێ بفڕە، بەڵام بەیانی چێشتەنگاو نان ناخۆم هەتا تۆ نەیەیتەوە[٢].

(١) ئەو خانووە لە کوردستانەوە گوێزراوەتەوە ئەمریکا.

(٢) ئەم حۆرە نووسینە پێشبینی ئامێزەی مامۆستا، پڕاوپڕ چیرۆکێکی بیری زانستییە (الخیال العلمي) کە لەو سەردەمەدا ئاوا پێشبینی داهاتنی ئەو جۆرە ژیانەی لە نێوان سالآنی ١٩٥٠-٢٠٠٠دا کردووە؛ کورتکردنەوەی ماوەی نێوان کوردستان و نیویۆرک بۆ شەش سەعات، بارانی دەستکرد، خلیسکان بەسەر ئاودا، کە ئێستا وەرزشێکی باوی بەربڵاوە! ژیان لەژێر دەریادا، حکوومەتی یەکبووی کوردستان – هەرچەندە حکوومەتەکە یەکبوو نییە! بەڵام بەشێکی خەونەکەی هەر هاتۆتەدی، بەکارهێنانی تیشکی خۆر وەک وزە یا بۆ چارەسەرکردن، ساڵوەگەڕی ئەدیسۆن، پەردەی سینەما یا (شاشە)یەک کە وێنەکان سێ دووری (الأبعاد الثلاث)یان هەبێ کە ئەوە وێنەی بەرجەستە (مجسم)ە ئێستا هەیە، ڕۆژنامەی قسەکەر و چۆن بارام باوکی تیا دەبینێ و هەروا باوکیشی کە دەقاودەق ئەمە (ئەنتەرنێت)ی ئەمڕۆیە، (نووسراوەی گۆرانی قسەکەر) کە پێشبینییە بۆ (سیدی کاسێت)ی ئێستا.

بەڕاستی بەم بەرهەمی مامۆستا کە بەداخەوە هەر لێرەدا باسی دەکات و دەقەکەیم لەناو کتێبەکانیدا چاو پێ نەکەوت، دەتوانین داینێین بەیەکەم چیرۆکنووسێکی کورد کە لە بواری بیری زانستیدا نووسیویە و زۆربەی بۆچوونەکانیشی ئەمڕۆ هاتوونەتە دی.

کۆمەڵە خۆشخوانیی کوردی

لەم ڕۆژانەدا لەلایەن برایەکەوە (کۆمەڵە خۆشخوانیی موستەفا بەگی کوردی)م بۆ هات.

ئەمەش وەک براکەی (نالی) لەلایەن (کوردی و مەریوانی)یەوە (موستەفا زەکی سائیب و تاهیر بەهجەت)ەوە، دوو کوردی لاوەوە، لە چاپ دراوە، ئەم دووانە لە هەموو لایەکەوە خۆشخوانی کورد کۆ دەکەنەوە، من هەندێکم نالی هەندێکم کوردی و بەشێکی گەورەی سالمم بۆ ناردن. لەلایەن چەند لاوێکی کوردی تریشەوە یاریدەیان دراوە، وایان نیازە بەرە بەرە هەرچی خۆشخوانییەکی کوردی کۆنە لە چاپی بدەن... خوا ئاگاداریان کا.

زهور شوێر ١٩٣٢/١/٣٠

دەمێک بوو بەئاواتی هەناسەیەکەوەین ڕۆژ ناو جەرگی ئاسمان بکاتەوە، هەفتەیەک بەڵکو زۆرتریش باران چاوی لێک نەنابوو، ئیمڕۆ شەممەیە ئەوا ئاواتمان هاتەدی، سەر و پۆتەڵاکی درەختەکان زێڕین بوو. ئاسمان و دەریا شین دەکەنەوە، هەموو شتێ لە شوێنی خۆیایە. سبەینێ یەک شەممەیە، خۆش بێ یا ناخۆش بێ، نابێ بچینە دەرەوە چونکی ڕۆژی (سەر ژماردنی لوبنانە). کەواتە ئەم ڕۆژە خۆشە لەدەست بچێ؟ ئەم پیتە[١] بەبیری هەموو قوتابییەکی وریادا دەهات، هەر ئەوەندەمان زانی دوو ئۆتۆمبیلمان هێنا و سواربووین. لە خۆشیانا بەپێوە ڕاوەستاین، ئەوەندە گۆرانیمان وت هەتا ئەو نیو سەعاتە تێپەڕی، گەیشتینە (زهور شوێر)[٢]. بەڵام چی؟ ئەمەیە دڵی هەموو کوردێکی بۆ دێتە خرۆش، دێیەکە بەسەر تەوقە سەری شاخێکەوەیە بەم دیوا دەڕوانێ هەتا چاوت بڕ دەکا شاخ و شیو و دارستان و دێهاتە، بەو دیویشا دەڕوانێ بەسەر بەیروت و دێهاتەکانی، دەریا و پاپۆڕەکانی... بەردەمت ئەتڵەسین بەدرەختی سنەوبەر، دوو ئاسمان پێکەوە نووساون[٣]، کە ئاوڕ دەدەینەوە، مەلایەک دەبینی سەرسپی خانووەکانی زهور شوێر، کیژ و کوڕی بڕومانا -ئێمە- خاڵ خاڵی کردووە.

قەد مەپرسە ئەو دەمەمان بە چ تەرحێ ڕابواردووە، لێت ناشارمەوە ناتەواوی (ئاو و سەوزایی) کە دەمێک بوو جێگیر ببوو ئێستە لاچووە. ڕووی جوان، پەری ڕوو بەکراس و کلۆجەی ئاڵ و والآوە کچە لوبنانی بەو دەستە ناسکانەیان ئەو بەفرە زیچوینەیان[٤] تۆپەڵە دەکرد (بەڕاستی زیو بەلای یاقووتەوە جوانە). بەدەم زەردەخەنەیان بۆ دەکردین، بەچاو کێشیان دەکردین، بەدەستیش تۆڵەی چەند ساڵەی ڕەگەزی جوانیان لێ دەسەندینەوە.

(١) پیت: لێرەدا مەبەستی (قسە یا بیرۆکە)یە، نەک بەواتای ئەمڕۆ کە بۆ (مرف) بەکار دەهێنرێ.

(٢) هاوینەهەوارێکە لە باکووری ڕۆژهەڵاتی بڕوماناوە لەسەر (نهر الکلب) ناوەکەشی (ظهور شویر)ە لە دەشتاییەکانی ناوەوەی لوبناندا.

(٣) دوو ئاسمان پێکەوە نووساون: ئاسمان و دەریا کە لەو دامێنەوە لێیانەوە دیاربووە.

(٤) زیچوین: وەک زیو، چواندوویەتی بەزیو (زیوین).

ئینجا ورد بەرەوە؛ لە ڕۆژدا خۆشەویستی، لە ئاسماندا خۆشەویستی لە دەریادا لە سەوزاوییدا لە بەفر لە جوانیدا، لەمانە لە هەموویدا هەر خۆشەویستییە و دەردەکەوێ.

هاوڕێکانم زۆریان هێشتا بەفریان چاو پێ نەکەوتبوو، شەڕە بەفریان دەکرد، ئینجا من -کوردێک- بێنە پێش چاوت، سەرنجی بدە چۆن ئازایەتیی کوردایەتی دێتە جۆش، بە چ تەرحێک شەڕە بەفریان لەگەڵدا دەکا!!

جەژن

مانگی ڕۆژوو تەواو بوو، جەژن هات. لە هەموو لایەکەوە ناردنی جەژننامە دەس پێ کرا، لە پێشدا باران و بەفرێکی زۆرر باری، سەرمایەکی بێشومار دەستی پێ کرد.

بەڵام کە جەژن هات ئەوانە هیچی نەمان، ڕۆژ دەستی کرد بەهەڵاتن، بەڵام بەڕاستی جەژنی کورد نەبوو، دەبوو لە بریتی جەژننامە (پرسەنامە) بنووسرایە.

لە ڕاستیشدا ئەمە ڕووی دا؛ قوتابییە کوردەکان کە کوردی کوردپەروەر پیشان دەدەن بەهیچ کلۆجێ بەجەژنیان نەدەزانی.

هەروەکو لە پاردا یەک کەس جەژنە پیرۆزەی لە کەس نەکرد ئەمساڵیش لەسەر ئەو پێڕەوییە لە سەدا نەوەد و نۆیان بەڕێوەچوون[1]، ئەو لە سەدا یەکەش لەبەر ئاگاداری نەبوونی قوتابییەکە بووە.

لەناو ئەو لە سەدا یەکە چەند کەسێکی تیابوو جەژننامەیان ناردبوو بەڵام پیتێکی جوان بوو؛ ئەوەندە جوان بوو ئەوەندەیش کاریگەر بوو، چونکە لە دڵێکی وریا کارتێکراوەوە هاتبووە دەرێ.

شتی وا خۆشە، چونکی بەسایەی ڕۆژێکی واوە، بیرێکی پیرۆز، گیانێکی شیرین لەناو نەوەی ڕۆستەمی زاڵدا بلاوەکاتەوە، لەبەر شیرینی، چوارچێوەیەکم لەم نامەیەدا بۆ جیاکردەوە.

مایەوە خۆم! پارم بەناخۆشی ڕابوارد. لەبەر ئەوە بۆ کەسم نەناردبوو، پلاری مەلاکانم گەلێ تێ گیرا؛

(١) ئەم جەژن نەکردنەی قوتابییە کوردەکانی ئەو کاتە بەهۆی لە دڵ دەرنەچوونی یادی ڕاپەڕینەکەی ٦ی ئەیلوولی ١٩٣٠ بەردەرکی سەرای سلێمانییە کە حکوومەت دەستێکی زاڵمانەی وەشاند و چەند کەسێکی کوشت و بریندار کرد و دەیانیشی لە گرتووخانەکاندا توند کرد.
لە ڕاستیدا ئەوە یەکەم جار بوو کە دەسەڵاتێکی بیانی لە شاردا ئاوا بەڕەقی مامەڵە لەگەڵ خەڵکەکەدا بکات و توندوتیژی بەکاربێنێ، بۆیە سام و ئاسەواری خەمناکی هەتا چەند ساڵێکیش دوای ئەوە لە مێشکی خەڵکەکەدا هەر بەرجەستەبوو، دیارە لەگەڵ بەرەو پێشەوە چوونی ڕۆژگار چنگاڵی تیژ و ڕەشی داگیرکەر زیاتر لە جەستەی گەلەکەمان دەچەقی و دەستی زیاتر دەچوو بەخوێنی ڕۆڵەکاندا، هەتا ڕادەی ئەمە گەیشتە تەفروتوناکردنی هەزاران بارزانی و ئەنفال و گازی ژاراوی ڕشتن بەسەر شار و لادێدا!!

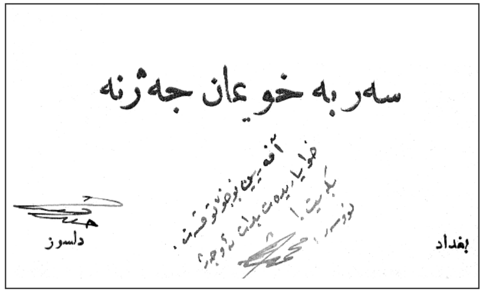

«خاوەن ئەم کارتە (حاجی فەرەج بەگزادە) باوکی مامۆستا حامید فەرەجە خاوەنی (الف با)ی کوردی بۆ منداڵان و ئەفسەری پۆلیس کەریم زەند»

قاچمی نەشکاند بەڵام دڵمی شکاند. نەک من هەموومان لە (گاور لایان کەمتر بووین)[1]، دیارە باوک و خزمانیشمان کە لەو بیرەدان بەچەندان سەرەشکێنەیان کردین. بەڵام لەبەر ئەوەی لەم دەمەدا هیچمان بۆ ناکرێ بەبێ یاریدەدانی ئەو تەرحانە یاخود کە هیچ نەبێ بێڵن بکۆشین، بۆ ئەوانەی کە بیری دەمی (١١٠٠) پاش مەسیحیان هەیە[2]، جەژننامەمان نارد، بەڵام بۆ کوردان یان نا، یان پرسەنامە!!

کورد و کوردستان ١٩٣٢/٢/٢٨

لەم ڕۆژەدا لەلایەن هاوڕێیەکی دڵسۆزمەوە (کورد و کوردستان)م بۆ هات... بەڕاستی مێژوویەکی زۆر کەڵکدارە. (ئەمین زەکی بەگ) وەزیری ڕێگاوبانی عێراقی نووسیویەتی.

بەتەواوی باسی کوردی تێدایە، لە حەلێکەوە (نادر شاە) هاتۆتە سەرتەخت تا ئیمڕۆ. جگە لەوە باسی (زمان، ڕەوشت و کۆمەڵ و ڕۆژنامان، خێڵانی کورد) دەکا، ئەمە دووەمین جزمی (مێژووە گەورەکەیەتی) جزمێکی پار لە چاپ دا. ئەم مێژووەی لە نووسراوانی چەند زمانێکی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات، لە (٢٥٠) سەرچاوە دەرهێناوە، لە دواییەکەیدا ژیانی خۆیشی تیا نووسیوە.

خاوەنی ئەم مێژووە یەکێکە لە هەرە کوردە زیرەک و بەکارەکانی کۆن. لەگەڵ ئەوەشدا لە (٦٠) ساڵ تێپەڕی کردووە، هێشتا بۆ هاوزمانەکانی خۆی دەکۆشێ. ئەم یەکەم چاپەی (هەروەکو لەوی تریشدا کردی) داوە بەیانەی سەرکەوتن، دوو سێ مێژووی تریشی بەدەستەوەیە، خوا سەری بخا، یەکێکی وا لە کورد کەم نەکاتەوە.

(١) ئەمە ئەو مشتومڕە دەردەخات کە لە نێوان خوێندەوار و قوتابییەکاندا لەلایەک و چینی پیاوانی ئایین و باوکان و دایکان لەلایەکی تر، کە دیارە بەڕای ئەوان جەژن جەژنی موسوڵمانانە و نابێ ئەو ڕووداوانە کار بکاتە سەر بەشداریی نەکردنی، هەرچی بەرەی لاو و تازەکانیشە کوردایەتی لەلایەن زۆر پیرۆزتر بووە لە جەژنکردن و خۆشی پیشاندان، بەڵام لەولاشەوە مێردەزمەی داگیرکەر بەسەر وڵاتدا داسەپێنراوە.
(٢) زیادەڕۆییەکە بۆ ناونانی نەوەی کۆن و کۆنەپەرستان.

نامەیەک

من لێرە کەمم ڕۆژنامە دەست دەکەوێ کە باسی کوردی تیا بخوێنمەوە، لەبەر ئەوە داوا لە هاوڕێ کوردەکانم دەکەم ئاگادارم بکەن.

لە ١٩٣٢/٢/٣١ نامەیەکم بۆ هاتووە، بەکورتی ئەمەتا: (شێخ مەحموود بێ دەنگە، بەڵام ٤٠ ڕۆژ لەمەوپێش – جافر سوڵتانی هەورامانی– لەگەڵ ئێراندا تێکچووە، سەریشکەوت بەڵام لە هەردوولاوە – عێراق و ئێران– زۆریان بۆ هێنا، ناچار خۆی دا بەدەست عێراقەوە، ئیتر نازانم چی لێ دەکەن)[١].

دیسانەوە دەڵێ: «نزیکی مانگ و نیوێکیش لەمەو پێش –شێخی بارزان و لەشکری عێراق– تێک هەڵچوون، شێخی بارزان عەسکەرێکی زۆری کوشت، چەند مەترەلۆزێکی لێ داگیرکردن. عێراق ناچار ئاشتی کردەوە ئێستە لە شوێنی خۆیا دانیشتووە هیچ ناکا)[٢].

١٩٣٢/٢/٣١

برای ڕاستەقینەت/ مەلا موحەممەد
قوتابی دارولموعەلیمین – بەغدا

حەیدەری ١٩٣٢/٢/٣٠

ئەم کوڕە کوردی هەولێرە، ناوی سولەیمان داودە کوڕی ئیبراهیم بەگی حەیدەرییە لە خانەوادە بەناوبانگەکانی کوردن. باپیری ئەمە سەرداری (یانەی سەرکەوتن)ی ئێستای کورد بوو، پێرار مرد[٣].

ئەمیش وەک من قوتابییەکە لێرە، ئەم شەممەیە نومایشی ساڵانەی یاریکردن بوو. سولەیمان لە زۆریا

(١) هەر لەم بارەیەوە (ژیان) لە ژمارە (٣٠٥)ی ١٩٣١/١٢/٢٤ دەنووسێ: «حکوومەتی عێراق دوو سریە عەسکەری بردە حدودی عێراق بۆ ئەوەی جعفر سلطان لە حدود خۆی نەشارێتەوە، ئێستاکە وضعی خراپە لەوێ، محاصرە کراوە لەلایەن حکوومەتی ایرانەوە»
سەبارەت بەسلێمانیش، ئەمە دەقی برووسکەیەکی (متصرفیة)تە بۆ وەزارەتی داخلیە: «الناس أخذوا بمزاولة أعمالهم، الحالة جیدة، الناس عرفت محاولات المشاغبین وصارت تمقتهم.
متصرف السلیمانیة/ الداخلیة، رقم البرقیة ٩١٥٦، ١٦ تموز ١٩٣١»
دیارە ئەمە دوای تەسلیمبوونی شێخ مەحموود و دوورخستنەوەیەتی بۆ خوارووی عێراق.

(٢) ڕاپەڕینی یەکەمی بارزانە، لە ١٩٣١/١٢/٩ وە لە شەڕی (بەرقی بەگ)دا هەشتا بارزانی توانیان هێزێکی عەسکەری حکوومەت ببەزێنن و ١٢٦ لاشەیان لە مەیدانی شەڕەکەدا جێهێشت، بەرامبەر (٥) شەهید لە کوردەکان. شەڕەکە بەسەرکردایەتی مستەفا بارزانیی نەمر بووە.

(٣) شێخ الأسلام عثمانی: ئیبراهیم ئەفندی ئەلحەیدەری لە ٣٠ مایسی ١٩٣٠ دوای ئاهەنگی کردنەوەی یانەی سەرکەوتن لە بەغدا هەڵبژێررا بەیەکەم سەرۆکی یانەکە. داود حەیدەری کوڕی لە ١٩٣١/٤/٣ هەڵبژێردرا بەئەندامی دەستەی بەڕێوەبەری یانە.

بەیەکەم دەرچوو. لەبەر ئەوە نیشانەیەکی نیوچە زیوینە –کابرایەکی دانیشتوو– یان پێ بەخشی.
کە هاتەوە بروممانا –ناش. لەناو هەموو قوتابییەکاندا ئازایەتی حەیدەری پیشان دا.

نەهرولکەلب ١٩٣٢/٣/١

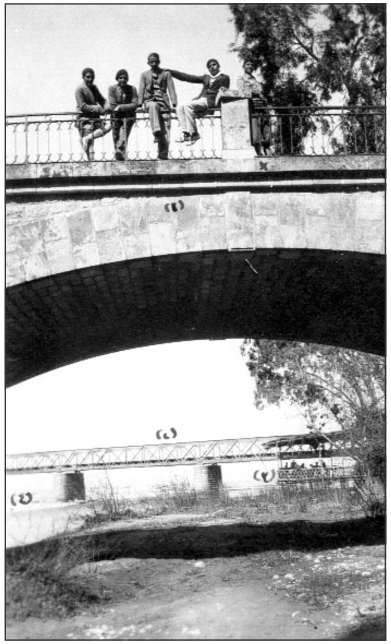

بەیانی زوو هەموو خۆمان ڕێکخست، نزیکی (٦٠) قوتابییەک بڕۆین بۆ نەهرولکەلب[١]. بووین بەدوو دەستەوە، دەستەیەکمان بۆ سەرچاوەکەی، دەستەیەکیشمان ڕژێنگەکەی، من لە هی دووەمدا بووم، بەپێ بەسێ سەعات گەیشتینێ، ئەولا لە پاش ٦,٥ سەعات ئینجا گەیشتنە ئێمە.

بەڕاستی تەماشاگاهەکەی خۆش بوو. نزیکی بەدەریاکە لە گوێ زێیەکە چاخانەیەکی یەجگار ڕێکوپێکی تێدا دروست کرابوو، لە ناوەڕاستی ناومالێ ئوتێلەکەدا حەوز و فوارەیەکی یەجگار جوان و نایابی تێدابوو.

هەموو لایەکی بەدار و درەخت داپۆشرابوو، دوو پردی لێ بوو، دوو لاپەڕە بەری[٢] حەلی ناپلیۆنی سێیەم جەنەراڵ (غۆروی) فرانسزی بەقەدی شاخەکەوە دیی. وەکو دەڵێن ئەو دوو شاخەی کە ئاوەکەی لێ دێتە دەرەوە جێگای فینیقییەکانی کۆن بووە[٣].

برومیە ١٩٣٢/٣/٢٤

لە پاش نووسینی نامەیەک بەدوای (عەبدولقادر حیشمەت)دا بەیانی زوو لە بەیروتەوە هاتە کنم، قوتابخانەکەمان تێدا نەمابوو، چوار کەس نەبێ. لەبەر ئەوە یەجگار سەغڵەت ببووم، کە ئەم هاوڕێ کوردە خۆشەویستەم هات یەجگاری دڵم ڕووناک بووەوە، هەر تاوێک بوو جلی دیدەوانیم لەبەر کرد، ترۆتفاقی سەیرانم ڕێکخست، بەخۆمان و وێنەگرێکەوە بەناو لالەزار و دار و درەختە سەوزەکانی

(١) نهر الکلب: ناوی ڕووبارێکە لە شاخەکانی ناوەوە ڕووە و ڕۆژئاوا لە باکووری بەیروتەوە دەڕژێتە دەریای سپیەوە، ئەو شوێنەی ئەمانی بۆ چوون کەوتۆتە باکووری ڕۆژئاوای بروممانا.

(٢) ئەم دەستەواژەیە: (دوو لاپەڕە بەری حەلی ناپلیۆنی سێیەم...) دەبوو ئاوا بووایە: دوو تاشەبەردی سەردەمی ناپلیۆنی سێیەم...)

(٣) لە (أطلس العالم)دا ئەو شوێنە وا دەستنیشان کراوە کە جێگای شوێنەواری گریکی و ڕۆمانییەکانە. (بۆ زیاتر: أطلس العالم، مجموعة أساتذة، مکتبة لبنان، طبعة جدیدة، بیروت ١٩٩٨)

شاخەکانی برومانەدا دەستمان کرد بەڕۆین. زۆری پێ نەچوو گەیشتینە دێی (برومیە)، هەرچەندە سەرچاوەیەکمان دەست نەکەوت لە سەری دانیشین بەڵام دێیەکە ئەمەندە خنجیلانە بوو، ئەمەند تەماشاگاهی جوانی هەبوو، لەوێ بەولاوە ئیتر جوولەمان بۆ نەکرد لەناو گوڵ و گەڵا و سەوزاییدا، لە بن درەختی گۆنا گوندا، بەقەد بەردێکی زلەوە لەسەر چیمەنێکی نەرمونۆڵ هەوارمان دامەزراند. بەڕاستی جێی پیاوەتی بوو کە ژنێک لە یەکێ لەو مالانە هاتە دەرەوە، ڕۆژباشی لەگەڵدا کردین مەنجەڵێک ئاوی پاکیشی داینێ. هەتاکو ئەمەندە شیرین کرداربوو دەیگوت دەبێ ئێوە چا لێرە بخۆنەوە. ئاوەم هێنا، لەو کاتەدا هاوڕێکەم خەریکی ئاگرکردنەوە بوو، چایەکمان لێ لێنا کە تاقەتمان کرد ئینجا دەستمان کرد بەگۆرانی کوردی وتن، تاوێک ئەو گۆرانی دەوت تاوێکیش من شمشاڵم بۆ لێدەدا. بەڕاستی تەماشاگاکە هەر شتێکی تری دەویست تەواو ببێ؛ ئاو و سەوزاییمان هەبوو[١]...، بەڵام دەنگی شمشاڵ ئەمەندە کاریگەر بوو لەگەڵ ئەو ڕەشەبا و ساردییەشدا سێ چوار پەری ڕووی برومیەی لە لانە کردە دەرەوە. هەرچەندە خۆیان لە ئێمە نەگەیاند بەڵام لە دووری پەنجا هەنگاویشەوە بەتەواوەتی دیاربوو کە ئەو ئاوازە کوردییە شیرینە کاری تێکردوون: هەڵدەپەڕین، ڕادەپەڕین، هەرایان دەکرد، بەڕوویان دەگرتە یەک، لە کورتی بیبڕمەوە خرۆشیان لە ئەندازە چووبووە دەرەوە.

نانمان خوارد، هەندێ گۆرانی و شمشاڵی ترمان لێدا، تۆزێک باسی (کورد)مان لە نووسراوی کابرایەکی کلدانیدا (کە هەوڵی بۆ سەربەخۆیی گاورەکانی مووسڵی داوە)[٢] خوێندەوە، چایەکی ترمان بۆ

(١) مامۆستا مەبەستی لە (الوجه الحسن)ە، شاعیری عەرەب کە دەڵێ:

ثلاث يذهبن من القلب الحـــــزن
الماء والخضـــراء والوجــه الحســن:

هەر ئەمە لەلایەن مامۆستا مەلا سەیید موختار سەید عطاوە کراوە بەکوردی:

سێ شت لابەری خــەمی ئینســـانە
ئاوی ڕووبار و ســـــەوزەی هەردانە
سێ هەم لە هەمــوان کــە گــرنگتــرە
تەمـاشـای زولف و ڕوومـەتی جـوانە

ئەم دوو دێڕە شیعرەم لە مامۆستا (فاروق ڕەسوڵ یەحیا)وە وەرگرت.

(٢) مەبەستی بەطرەریک (مارشەمعون ئیشای)یە کە بەدنەی ئینگلیزەکان ڕابەرایەتی نەسطوریەکانی دەکرد لە پێناوی دامەزراندنی حکومەتێکی سەربەخۆ بۆیان لە مووسڵ و هەولێردا، بۆ ئەمەش ئینگلیز کاری دەکرد بۆ نیشتەجێکردنی دیان و نەسطوریەکانی هەکاری کە لە دیالی ئۆردووگای بۆ کردبوونەوە لە دەڤەرەکانی مووسڵ و بارزان، هەتا هێزێکیشی بۆ دروست کردبوون بەناوی (لیڤی)یەوە. دوای هەراکەی ئابی **١٩٣٣** لە دهۆک و سێمێل حکومەتەکەی ڕەشید عالی گەیلانی بەپێی یاسایەکی تایبەت مارشەمعون و ماڵ و منداڵی لە عێراق دەرکردنە دەرەوە و هەتا ڕەگەزنامەی عێراقیشیان لێ سەندنەوە... دوا جار چووە ئەمریکا و لەوێ نیشتەجێ بوو هەتا کۆچی دوایی کرد.

لێنا، ئیتر خۆشی لەسەر خۆشی بوو. بەڵام باڕەش و هەور و ترسی باران لەو جێگا خۆشەی هەڵکەندین، هەتاکو بەوەش وازی نەهێنا، ئەو وێنەیەی کە لەبەر دەرکی ماڵەکەی ژنەکەی لە پێشەوە باسمان کرد، گرتمان، باشی دەرنەهێنا. تێکی دا.

هاتینەوە برومانا، گەلێ عودمان لێدا، یاریمان کرد، خۆ قسەی خۆشیش هەتا نزیکی نیوەشەو لەگەڵ ئەو برا نازدارەمدا درێژەی بەست.

بێروت ١٩٣٢/٣/٢٥

بەیانی بەخۆشی چوونم لەگەڵ (میستەر ناش)دا کرد، خۆمان ئامادە کرد، هەردووکمان چووینە (جامعەی ئەمریکان)، ئەو ڕۆژەمان لە بێروت ڕابوارد. لەم ڕۆژەدا خۆمان ئامادەی سەیرانێکی گەورە کرد: بچین بۆ شام بەعلەبەگ، تەرابلوس، بێینەوە بێروت.

شام ١٩٣٢/٣/٢٦

بەیانی سواری ئۆتۆمبیل بووین، بەڵام شەستەبارانە و بایەکی توندی هەبوو، هەر ئەوەندەمان خۆش بوو گەیشتینە (عالیە)[١] ئیتر بەتەرحێک کردیە تەم و هەڵم پیاو ژێر پێی خۆی نەدەبینی، ئۆتۆمبیل لێخورەکە بەهەزار حاڵ دەیتوانی ڕێگاکە ببینێ. بەڕێگایەکی بەفر و باران و تەرزە و ڕەشەبادا دوو سەعات و نیومان ڕابوارد، پاشان گەیشتینە قەراغ شار، بەڕاستی شیو و دۆڵێکی جوان و شیرین بوو (دوسەر)یان پێ دەگوت. گەشتینە شام، ئینجا وەرە بەو ژانە سەرەوە چەقە چەق لەگەڵ خاوەن ئۆتۆمبیل بکە؛ لە بێروت پەیمانمان لیرەیەک بوو ئێستا بەلاساری خۆی لیرە و چواریەکێکی دەوێ، ئەمە ڕوویەک بوو لە کردەوەی سوریەیی؟!

نانمان خوارد، ئینجا تێکەوە بچۆ بۆ جێگا ناودارەکان: مزگەوتی ئەمەویمان دۆزیەوە؛ گەلێک بەناویا گەڕاین، گۆڕی ئیمام یەحیای تێدا بوو، دیوارەکان بەکاشی سەوز و سوور و قسەی خوا ڕازابوونەوە[٢].

مزگەوتەکەی ئەمەندەی گەورەبوو هێندە تەمەڵ و تەوەزەلی ئیسلامی تێدابوو، ناوەوەی زۆر پاک ڕادەگرن، هەتاکو لە دەرگاکەوە دەبێ پێڵاوەکانت داکەنیت یاخود پێڵاوێکی پاکی خۆیان لە پێ بکەی.

پاشان گەڕاین بۆ گۆڕی (سەلاحەدینی کورد)، کەوا دەبینین لە ماڵێکدایە حەوز و فوارەکی جوانی تیایە، بەهەر چوار لایدا درەخت و گوڵ بەرز بۆتەوە بەدەستە ڕاستدا هەیوانێکی بچووکە، لە دەرگاکەیەوە دەچیتە ژوورێ کە دەبینی ئەوا دوو گۆڕ لەبەرد دروست کراون، ڕووەکانی نیگارکراوە، لە دیوێکیەوە ناوی سەلاحەدین ئەیوبی هەڵکەندراوە، گۆڕەکە چوار قوتکەی جوانی هەیە بەدوانیانەوە زنجیرێکی پیادا

(١) هاوینەهەوارێکە لە شاخی لوبنان، خوارووی ڕۆژهەلاتی بێروت، مەرکەزی قەزای (عالیە)یە سەر بەپارێزگای (جبل لبنان)ە. جێگای خلیسکاندنی سەر بەفرە لە زستاندا.

(٢) قسەی خوا، مەبەستی: ئایەتە پیرۆزەکانی قورئانە.